

[Acta der synode te Bolsward 25 Juni 1588.]

Op huedenn denn 25 Junij anno 88 synn de voorordineerde dienern des g. woortz in Frieslandt in denn synodo binnen Bolswerht nha christlicker ordinantie unnd gewoennlicker reyse in denn nhamen des Heeren byeenngekommenn unnd nha anrouping des godtlicker nhaemes denn E. BERNERUM VEZECHUM, diener des godtlicken woortz binnen Harlingenn, tot eenen presidem unnd CAROLUM à GANDAVO tot eenen scribam erweleht. Unnd heeft BERNERUS als preses D. JOANNEM BOGERMANNUM tot eenen assessorem (consensu fratrum) gecorenn.

1. In denn eerstenn synn de credentiebriefvenn der gecommitteerde dienern gelesenn unnd voor goet gekendt. Doch also wt denn classe vann Leowerdenn niet meehr als twee denern sonder olderling ofte deners in in plaetz der olderling erschenenn, hebben daerover de dienern des synodi geslotenn, dat menn densulvygen classe sall schryvenn, neerstelick voermanen, dat zy volgens up andere tydenn nha kerckenordering unnd deeser provintien gebrouck haer sullenn regulerenn. Sullenn daerbeneffens geholdenn synn in de naestcommende byeenkompst rekenscop haerder

voerswyming tho ghevenn unnd, so oehre ontschelding niet genuechsaeem ys, sullenn nha het behoorenn gestraffet wordenn.

2. De namenn, zo up denn synodo voerschcenenn synn, synn desse: in denn eerstenn wht Leowerder classis: THEODORUS HARCO unnd CAROLUS à GANDAVO als denern;

wht Franiker classis: BERNERUS VEZECHUS unnd EGBERTUS tho Schcaalsum als denern, HERMANUS Herbaium unnd SYGERUS THYLMANNUS in de plaetz der olderlingen;

wht Sneecker classis: JOANNES RAUCIUS, JOANNES BLYENSTEIN als deners, unnd JILLIS CAPPELLEMAN, dener, met JOANNES MOLL als olderling;

wht Bolswerder classis: JOANNES BOGAERDMAN, PETRUS JARICHIUS als deners, unnd D. doctor JOANNES FUNGERI unnd JOANNES RODOLPHI, dener als olderling.

Unnd zovoell als Dockummer classe angaet, ys noch gyemant erschceenn, doch so sy geenn wettlicke onschult hebbenn. sollen gestraffet wordenn.

Daerbeneffens ys in denn synodo erschceenn D. doctor SYBRANDUS LUBBERTI voertoonende synne commissie, hem vann synne G. thogesundenn umb in synner G. nname tot meerhder autoriteyt denn synodo by tho wonenn, updaht alle questioese saekenn stichtelick unnd met denn meestenn vrede mochten affgehandelt werdenn. Welcke commissie van de voerschceenn broederenn miht eerbieding ys geaccepteert unnd geapprobeert.

3. Ende also voele voerschceydene gemeene swarichedenn unnd misbruucken, de hoochste laster vann Godes h. nname, syn woort ende voerstoeing der E. ghemeinten gevondenn worden, dewelcke niet dann meht autoriteyt ende hulpe der hoeger overicheyt koenen wechgenomen werdenn, ys geresolveert, dat dieselfde in eenenn zeker remonstrantie voervatet zy umb syne G. miht denn h. Statenn overgegevenn tho wordenn.

1. *De secten te weeren ende vrijgevende die dienaers d'inganck in deselver vergaderinge*¹⁾.—Eerstlick umb die byeencomste der voerschceydenn secten voer tho commenn, dat de heerenn voerschreven oehr autoriteyt ende ampt, van God in desen upgelecht, meehrder willenn gebroucken unnd nhacommen, daerentwysschcenn vry blyvende eenenn yegelicke kercke unnd kerkendenern denn inganck in der sectenn vergaderingenn umb met denn leeraers van dienn sunder confusie met goede ordeninge wht Godes woort vann hoer dwaling tho bestraffenn unnd avertuygenn achtervolgende het reces, by denn h. Statenn affgegevenn an denn dienern der

1) De marginalia zijn later bijgevoegd.
Acta syn. provinc. VI.

kerckenn up denn landtdach, anno 84 tho Franiker in Aprili geholdenn.

2. *Licentie der boeckdruckers.* — Ende umb der groote licentie vann allerley boeckenn tho druckenn (tot nadeell der warer religie ende verleyding der eenfoldygenn als oock anders ergerlyck zynde) te restringerenn, dat dieselfde voergenomde heeren sullen willenn gelieven oehre resolutie, eens gegevonn up denn voergenomdenn landtdach, nhakommen miht instelling, publicatie unnd executie van eenn placcaet daertho van noedenn, wel expresselick voerbiedende alle druckers niet te druckenn dan te voorenn by zekere gecommiteerde gevisiteert unnd thogelaten te zynn, waertho (onder correctie van myne h.) in dese voergadering genomineert zynn denn E. CAEMPO à DONIA und D. doctor DOJUM ende wht de professoren D. LIDIUS ende D. doctor SYBRANDUS.

3. Volgens oock te versouckenn, dat de h. de oncostenn sullen willenn gelieven te verstreckenn tot het druckenn van het oudste **Fundamentbouck** van MENNO SYMONSS, waervan in desen synodo noodich ende raetsaem bevonden wordt umb zovoell mogelick denn loop end wassdom der sectenn der Wederdooper tho weerenn, dat hetselfde met het anderde ende derde Fundamentbouck van denselfdenn autoer oversien worde annoterende de verandering unnd tegenstrydicheyt in dieselfde wesende miht anwysing vann die dwalinger daerin synnde ende corte notulis vann refutatienn in den protocoll gedaen ofte andersins noch daerby tho doenn, tho diewelcke aversiening a present te doenn verordineert zynn HENRICUS ANTONIDES, JELLIUS SNIECANUS, BERNERUS VIZECHIUS unnd SYBRANDUS VOMELIUS. Dat gedaen hebbende sullen sy oehre annotatien stellen in handen ANTONIDIS umb datselfde tho vergelyckenn unnd annotatienn daerop tho makenn unnd na ending van dienn hetselfde weerck metten anderen weder tho confererenn umb die also volgens endtlick int licht gegeven tho wordenn.

4. *Profanatio sabbathi prohibenda.* — Desgelycx sal men oock an denn h. Staten voersoecken, dat het voerschceyden misbruyck unnd untheyligent des sabbatz und vastdagenn (waervan menn oehre E. particulier anwysing doen sall) mach voorgecommen unnd geweerhet wordenn meht genueschaem placcaet und executie van dien achtervolgende de resolutie, van de h. anno 84 up denn landtdach in den 5 artickel gegevonn.

5. Ende alzo de denern des g. woortz met grootenn perikell ten platten lande moeten wonen unnd oehren denst waernehmen, sal men dieshalvonn zynne G. sampt denn h. Gedeputeerden begrueten unnd daervuer anholdenn, dat (sovoele mogelick) daerin mochte geredieert wordenn. So niet, dat de denern oehre woenplaetz (tot oehrder voersekering) in de stedenn mochten nemenn mitz hebbende oehr behoerlick onderholt.

6. Indienn de denern bysunderling tenn platten lande als oock in sommige stedenn, welke stedenn oehr beklagenn nyet middel genouch

te hebbenn tot denn onderholt der denern kommerlick leven und oehr housgesin met armoet unnd kommer moeten voerstaenn, so umb der kleyne onderholding als der quade betaling halvenn, sal menn daerover synne G. sampt denn h. Gedeputeerden begrueten und bidden, daht oehre E. niet alleene believe het onderholt der denern tho supplimenteren na den artickell, anno 84 tho Franiker up den landtdach in Aprili gegevenn, maer in dese sware, duere, costell tydenn de denern eensdeels met groote, sware familie unnd ander swarichedenn beswaert, oehr E. solde believeenn dieselfde resolutie, up den voerschrevenn landtdach nopende die pensie der denern gegevenn, te verbeteren sowell in denn stedenn als tenn platten lande unnd middell (soals oehr E. best sall dunckenn) van goede betaling tho schaffenn.

7. *Te versoeken annus gratiae.* — Ende vermidtz denn synodus nationalis van den Haech achtervolgende gemeene billickheyt unnd redelickheyt noodich unnd behoerlick gevonden hebbenn, dat de weduwen unnd weesen der voerstorvenn denern eenichsins umb voorthan eerhlick tho levenn versorcht moeten wordenn, sullenn derhalvenn die voerschrevenn h. tho versouckenn zynn, dat se een volencommene najaer (gelyck in andere provintien geschiet) mogenn genietenn, in welke tyt de classes de denst voerwaere.

8. *Sumptus in synodos et classes a D. D. competendi.* — Noch dat de heeren oftgemelt wt den geestlickenn goeden sekere penning jaerlicx den classenn willen lathenn volgen tot stuer van de onkostenn tot denn classecalen unnd synodalen vergaderinge vann noodenn tho onderholdenn, waervan het aerarium ecclesiasticum in eenn zeker stadt mach geleyt wordenn umb eenn yeder classe oehr anpart daer te halen ende tho bekomenn.

9. *Dat die misbruyck ende vervreemdinge der geestelycke goederen mach geweert worden.* — Wyders belangende de administratie der geestelicke goedenn, alzo de misbruijck unnd verfremding noch dagelycx grooter werht, sal men oock anholdenn, dat de resolutie daervann gegevenn up denn landtdach anno 84 in den 8 artickell meerder ter executie gestelt worde.

10. Desgelycx sal men oock voersoekenn, dat denn artickell van den schoelmeesters, up dennselfdenn landtdach affgegeven, daetlick int weerck ghestelt worde.

11. Alle desse capita sullenn in eenn zeker request thosamengebracht wordenn, umb welke tho stellenn gecommitteert zynn THEODORUS HAERCO unnd CAROLUS à GANDAVO. Ende umb zynne G. sampt denn h. Statenn over te geven synn gecommitteert D. doctor SIJBRANDUS, D. THEODORUS voernomt unnd de denern van Leowerdenn ofte eenige vann dienn.

4. *Wie op den synodum particulier behoren te verschijnen.* — Diennvolgens up die questie, oft niet up den synodum particulier voortham alle denern der kerckenn behooren tho erscheynnen doch up oehre kostenn, ys geresolveert, dat menn hem reguleren sall nha denn artickell des nationaels synodi van twee deners ende twee olderling met credentz up denn synodum tho sendenn, desniettemin dat een yeder diener, die des gelieft, sollenn mogen erscheynnenn up denn synodo up oehre kostenn umb te sienn, hooren unnd leerenn, oock advys mogenn geven, dan sullenn geene koerstemmen hebbenn.

5. *Ongedoopte niet te trouwen.* — Op de vrage of ongedoopte persoonenn hetsy beyde oft eene van dienn met een gedoopte in denn echttestaet voer die gemeente met anrouping van den naem des Heeren by de denern sullenn moeten unnd behooren bevesticht te wordenn, ys geresolveert, dat alsodane, die commenn oehr geboden tho voersoeckenn unnd ongedoopt tho zynn bevonden worden, by denn denern des woortz ernstlick angesprokenn sullen wordenn van die verswyming unnd voerachting der doope, vermanende oehr tho beflytigenn umb den gront der warer christlicker religie te leeren unnd daervan bekentnisse doende gedoopt ende also volgens behoorlick geproclameert en getrauwte te wordenn, waerup im vall sehe wordenn beloevenn solckes in futurum te willen nhacommen, sal men oehr oock belofnisse doenn, wann zehe tselve volbracht sullenn hebben, te willen in oehr echttestaet bestedygenn. Dann soveer se solckes noch meer voerachtende afslaenn unnd daerby weygerlick blyven, sal menn sehe tho den magistraet umb oehr echtscop by dieselve an tho geven henwijsenn.

6. *Vrage van te trouwen diegene, die in concubinatu langen tijt ongetrouwt geleeft hebben.* — Op die questie die in concubinatu ongetrauwte ende langenn tyt meht denn anderenn geleeft hebbenn, hetsy soldatenn oder ander, behooren thosamengegeven tho worden, ys geantwoort: ja, metz voortoonende genouchsame getuchnisse van vryicheyt.

7. *Van de saecke eener, die onschuldich verlaten wort.* — Op de vrage oft van den getrauwden, de een den anderen verliete, de onschuldyge verbondenn blyft, ys geantwoort, dat de gantze saecke bij de onschuldyge partye gerechtlick gededuceert unnd by den Hove whtgevoeret behoort te worden.

8. *Vraghe van de overheyte over de houwelixsaken te roepen.* — Op die vrage oft niet goet waer, daht sekere persoonenn in de stedenn by der overicheyt voerordineert werden, voer dewelcke erscheynnenn, die in den echttestaet tredenn willen etc., ys geantwoordt, dat die kerckenn, die

sulcx begeeren, sullenn by oehr overicheyt versouckenn, dat sy wt middenn van oehr yemant willen committeeren neffens denn denern ofte by denn kerckenraet gestelt, voer welcke up eene zekere tyt unnd plaetse erschynnenn miht denn oehren deselve, die trauwenn willenn, umb also met nagenouchsaeme informatie angenomen ende upgeteekent tho wordenn.

9. *Van het hylcken eenes susters der gemcente an een lombert, die openbare tafel holt.* — Op die vrage of het een suster der gemeinten vrystaet an eenen lombert, die opentlick taeffell holdet, tho ylickenn und hoe met oehr tho handelen zij, als zy angesprokenn zynde ende afgeradenn van de kerckenraet evenwell voortvaert und tho der housholding met denn-selvygenn (sonder opentlycke thosamenvouginge) begeeft, ys geantwoort, dat sehe van beydenn ernstlyck tho bestraffenn ys ende tho voermanen, dat sy oehre boetveerdicheyt met opentlicke schultbekenning voer die gemeente bewysenn sall unnd die gegeven ergernisse wechnemen, welckes, so sy hertneckichlick weygert, sall die kerckenraeht mit die trappenn der discipline tot der excommunicatie over haer procederenn. Maer so sy ter contrarye oehr schultbekenninge doet, sal se nochtans tho denn avontmaell des Heerenn niet toegelathenn wordenn, voerdatsij wettelick getrauwts ys unnd voortann, sovoell in oehr ys, sehe godsalich wyll dragenn. Ende wat angaet die thosamenvouging met dese tegenwoordyge lombert, dieselffde sall niet mogenn geschiedenn, voerdatsy genouchsaeme vrybrievenn so van synne geboorte als oock, dat hy met niemant anders voertruwet ys, sall gebracht hebbenn. Welckes so hy niet bybringenn kann, sall sy oehre saeke alsdan wyder angeven umb daerin nha gelegenheit gedaenn tho wordenn.

10. Ende also de kercke van Bolswerht oehre excusatie ingebracht hebbenn van het vertreckenn in het wtschreven des synodi, diewelcke by dese voergadering geconsidereert zynde her tho kommen van die voerledenn handeling des synodi vann Sneeck und vann Franiker, dyht voerledenn jaer gheholdenn, ys miht eendrachtyger stemmen geresolveert, dat het gheele voerschycyll twysschen denn classenn, kerckenn ende denern des woortz int gemeen ende bysunder wt den geresenn unnd tot noch gefo-veert, daermit inbegrepen die appellatie an denn synodum national des saekenn halvenn gedaenn, midtz desenn met het vuer der liefdenn begraven unnd vergetenn sall wesenn ende blyvenn sunder in eenige voergaderinge ofte daerboutenn het minste vann dienn up te haelenn ofte tho beholdenn.

11. Inn saekenn vann HERO FRISIO, dener des woortz in Dognium, umb dieselfde tot goede expeditie by denn Hove tho bevorderenn synn

gecommitteert ISBRANDUS BALCIUS, JOANNES SPRENGER ende THEODORUS HAERCO, dener tho Cornium.

12. Die questie twysschenn denn classe vann Sneeck unnd THOMAM STAELMANNUM ys up de resolutie des synodi met schultbekening van hem, in dese voergadering gedaenn, eenn voersoening miht denn vol-machten vann Sneecker classe geschiet, welke deselfde an oehr ander ledematen des classis sullenn verclarenn wechgeleyt tho synn. Ende umb vorder disputatie te mydenn ys hy by provisie denn classe vann Bolswert thogeleyt.

13. Vann PETRO AMBROSIO ys geresolveert, alzo hem tot noch geene andere plaetz by assignatie ofte berouping ys thogestelt achtervolgende de resolutie, daervann in den vorigenn synodo genomenn, ende middelerwyle synne dorpen nader met hem gecontracteert hebbenn, sall hy in denn denst continuerenn, ter tyt dat hy met bequaemheyte up eenn ander plaetz kann geholpenn worden, unnd middelerwyle in de classe voerschynenn, in deselve als oock in synne gemeente vreedsaem unnd stychtelick hem dragende, hetwelck hy oock beloofte heeft nha tho kommen.

14. Belangende de saeck JACOBI AUGUSTINI, alzo hy niet erschenenn ys, doch des volgendenn daechs gecommenn zynne testimonia exhiberende, synn deselfde voer dese tyt angenomenn, daervan in classibus raport geschiedenn sall. Ende im vall waeraf tyger beschuldiging tegens hem bevondenn wordenn, ys deselfde saeke denn deputatis synodi ende denn beydenn classenn vann Bolswerht ende Sneeck in handenn gestelt umb daervann nha gelegenheyte te handelenn.

15. Im saeckenn ROMBERTI FEJESS ys geresolveert, dat hy tot synnenn denst weder gerestitueert sall synn, genietende synn onderholt vann Meye aff, beht totdat hy wederumbme vann eenn plaetse voersienn ys, unnd sall het classis vann Leowerdenn sovoell mogelick hem daertho helpenn.

16. Het classes vann Bolswerht unnd Dockum sullenn oehr contingent met de eerstenn oversendenn tot het druckenn vann JELII bouck, by SYBRANDUS overgesettet, waervann eenn groot deell begonnen ys.

17. Sullenn oock dieselfde classenn unnd oock Sneeck, hetgene zy be- loofte hebbenn tot onderholt vann ALLAERT tho Sexbyrum van voorleden jaer, met denn eerstenn oversendenn, unnd voor de reste in thocommendenn tyden sall de kercke unnd het classis, daeronder hy sorteert, de last dragenn, gelyck oock ander classenn unnd kerckenn denn oehren doenn sullenn.

18. Ende sovoell angaet het request van JOHAN JOCHUMS tegens synn housvrauwe unnd oock oehr getuychnisse over hem ingeleyt, deselve enn synn by dese voergadering niet angenomenn als oehr nyet competereenn, unnd synt weder gewesenn tho den Hove umb oehr saeke aldaer thom endt tho bringenn, waervan hem acte belovet unnd gegevenn ys.

19. Het thokamende synodus provincial deser kerckenn sall geholdenn worden denn eerstenn Maendach in Mayo des thokamendenn jaers, waervan de kercke vann Franiker de whtscheryving doenn sall.

20. Daerentwysschenn synn gecommitteert tot deputatis deses synodi: wht denn classe vann Leowerdenn THEODORUS HAERCO, wht denn classe van Dockum JOANNES BERNARDI, wht het classis vann Franiker BERNERUS VEZEKIUS, wht het classis vann Bolswert JOANNES BOGERMAN, wht het classis vann Sneeck JOANNES HILLEBRANDI.

Actum Bolswerht desenn sesendetwintichstenn Juny anno 1588.

BERNHERUS VEZEKIUS, verbi divini in ecclesia Harlingensi
administer, hujus synodi praeses electus.

CAROLUS à GANDAVO, pastor ecclesie Cluniacensis, scriba
synodi. 1)